MEDEDEELINGEN

DER

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

NIEUWE REEKS, DEEL 9

AFDEELING LETTERKUNDE

Nos. 1—10

UITGAVE VAN DE N.V. NOORD-HOLLANDSCHE
UITGEVERS MAATSCHAPPIJ, AMSTERDAM 1946

INHOUD

		Blz.
1.	GERARD BROM, Het Wilhelmus en de Bijbel . .	1— 12
2.	C. C. UHLENBECK, Gestaafde en vermeende affiniteiten van het Baskisch	13— 24
3.	W. B. KRISTENSEN, Het mysterie van Mithra . .	25— 38
4.	C. DE BOER, Is het Frans een „decrepite" taal? . .	39— 52
5.	G. VAN DER LEEUW, De botsing tusschen heidendom en christendom in de eerste vier eeuwen . .	53— 79
6.	GERARD BROM, Nietzsche's Antichrist	81—252
7.	C. W. VOLLGRAFF, G. VAN HOORN en J. H. JONGKEES, Proefgraving ten Oosten van het Domplein te Utrecht	253—278
8.	B. A. VAN GRONINGEN, The proems of the Iliad and the Odyssey	279—294
9.	A. G. VAN HAMEL †, Primitieve Ierse taalstudie .	295—339
10.	F. M. TH. BÖHL, King Ḫammurabi of Babylon in the setting of his time (about 1700 b. C.) . . .	341—370

IS HET FRANS EEN „DECREPITE" TAAL?

DOOR C. DE BOER.

Niemand zal ontkennen, dat de morphologie een belangrijke rol speelt in de taal zowel als in de taalstudie. Maar men heeft misschien het recht, zich af te vragen of men toch niet dikwijls de belangrijkheid van die rol overdrijft in de taalstudie, ten koste van andere elementen. Ik ben sedert lang overtuigd, dat dit inderdaad het geval is en dat de tegenwoordige taalkunde, speciaal de studie der syntaxis, tot op zekere hoogte, naast de strijd voor de rechten der synchronie, het beeld vertoont van wat ik elders genoemd heb een zekere „tyrannie van het vormelement". De lexicologie vertoont de meeste vooruitgang in de goede richting; daar begint men er werkelijk in te slagen het zuiver formele element te verdrijven uit de overheersende positie, welke het er een vijftigtal jaren geleden nog innam. Sedert enige jaren neemt men hetzelfde waar voor de phonetiek en voor de phonologie. Zelfs op het gebied der syntaxis is er, in dit opzicht, vooruitgang, maar daar worden de veroverde posities niet altijd bezet door de eigen troepen, maar door andere vijanden, met name door de stylistiek en door de logica, welke eigenlijk bondgenoten moesten zijn, maar niet altijd aan die verplichting weten te voldoen. Een sterk voorbeeld nu van „vormtyrannie" schijnt mij toe te zijn de mening, dat het Frans — natuurlijk ten opzichte van het klassieke Latijn — een „decrepite" taal zou zijn, een bewering, welke ik heb horen uiten door een Nederlands geleerde, niet-linguïst trouwens, en welke niet alleen staat; ook elders kwam ik wel eens uitingen tegen, welke in die richting wezen. En de geleerde in kwestie maakte daarbij geen enkele restrictie, maar karakteriseerde het Frans aldus in zijn geheel, „en bloc", juist zoals velen het Zuid-Afrikaans als een decrepite taal beschouwen ten opzichte van het Nederlands. Deze opmerking heeft mij er toe gebracht, de hier volgende beschouwingen aan uw aandacht te onderwerpen. Het hier te behandelen onderwerp — „Is het Frans een „decrepite" taal?" — vereist slechts een bescheiden keuze uit het rijke materiaal, dat ter behandeling er van beschikbaar is; ik zal dan ook slechts enkele grepen daaruit doen, niet meer dan voor mijn betoog noodzakelijk en, naar ik hoop, voldoende zal zijn.

Het is duidelijk, dat een taal „rijker" is, naarmate zij over een groter aantal middelen beschikt om de gedachten en de gevoelsschakeringen

weer te geven van hen, die haar spreken. Maar betekent dat ook, dat een taal rijker is, naarmate zij meer *speciale morphologische elementen* bevat? Ik meen te hebben opgemerkt, dat men dikwijls die twee soorten van „rijkdom" als identiek beschouwt; alleen op die wijze is het te verklaren, dat men het Frans voor een min of meer „decrepite" taal aanziet. Het is gemakkelijk na te gaan, dat, naarmate de beschaving is vooruitgegaan en naarmate, dientengevolge, de moderne talen hebben geëvolueerd tot zij instrumenten werden, welke letterkundigen zowel als denkers in staat stellen op hoe langer hoe volmaakter wijze zelfs de meest delicate gevoelsnuances zowel als de meest ingewikkelde gedachten en redeneringen weer te geven, — het is gemakkelijk, zeg ik, na te gaan, dat dat alles in geen enkel opzicht de *morphemenrijkdom* van die talen heeft vergroot. Men behoeft slechts, bijvoorbeeld, het Engels met het Grieksch, of het Grieksch met nog oudere of met sommige primitieve talen te vergelijken om te zien, dat er in onze moderne talen minder speciale vormelementen bestaan dan in de klassieke talen en dat toch die moderne talen zich beter, of althans niet minder goed dan vroeger het geval was, er toe lenen de gedachten en gevoelsschakeringen uit te drukken van hen, die ze spreken, niettegenstaande het feit, dat die gedachten en die gevoelsnuances heel wat gecompliceerder en heel wat geraffineerder zijn dan vroeger het geval was, of bij primitieve volken het geval is.

Ik breng hier dan eerst enkele eenvoudige en algemeen bekende feiten in herinnering, die alle tezamen bewijzen hoe gemakkelijk een taal zich van speciale morphemen kan ontdoen of ze kan wijzigen, als diepere oorzaken dat wenselijk maken. Bij de langzame evolutie van Latijn, over laat-Latijn, tot Frans, hebben heel wat vormen dat gebeuren niet overleefd. De taal in kwestie wenst weldra geen enkele aparte vorm meer voor de dualis: *duo* wordt *dui*. Het neutrum verdwijnt: zo wordt *vinum* vervangen door *vinus*, terwijl een woord als *folium* wordt vervangen door *folia*, dat wil zeggen: dergelijke collectieve pluralia worden woorden van de eerste declinatie. De nominativus meervoud van de eerste declinatie (*rosae*) wordt gelijk gemaakt aan de accusativus (*rosas*), althans in Gallië. De taal wenst geen speciale vorm meer voor de aanwijzende nuance, die, in het Latijn, door *iste* wordt vertegenwoordigd — welke vorm eerst *isti* was geworden, zoals *ille* wordt tot *illi*. In de paradigmata van het pronomen relativum verdwijnt het formele onderscheid zowel tussen mannelijk en vrouwelijk als tussen enkelvoud en meervoud. Het gerundivum verdwijnt. Het casus-systeem zet zijn decadentie voort: slechts de praeposities *à* en *de* kunnen elke preciserend-logische inhoud verliezen en als casus-praefixen fungeren in constructies als: *le livre de Pierre*; *être à Rome*; *rentrer de Rome*; *à la maison*; *nuire à quelqu'un*; *se souvenir de quelqu'un*. De beide supina verdwijnen, vervangen door

analytische constructies, welke ook andere betekenissen kunnen hebben. Enzovoort. Even groot, zo niet groter, is het aanal der taaltekens, welke van vorm veranderen. Wij zagen reeds, dat de casus-suffixen vervangen worden door casus-praefixen: *à* en *de*. De vorm *amari* wordt vervangen door *être-aimé*: dat sommige grammatici beweren, dat het Frans dus geen infinitief van het passief zou bezitten, is reeds een eerste voorbeeld van een te zuiver morphologisch standpunt. *Amabo* wordt *amare habeo*; *amarem* verdwijnt en doet zijn functies over aan *amavissem, amassem, que j'aimasse,* welke vorm aldus gedurende enige eeuwen vier betekenissen krijgt uit te drukken. De vorm *amaturus eram* wordt *amare habebam* = *j'aimerais.* Het meervoud van de imperativus (*amate*) wordt vervangen door *amatis,* wat betekent, dat het Latijn niet langer een speciale vorm wenst voor dat meervoud. Het gerundium wordt vervangen door de praepositionele infinitivus. Enzovoort. Daartegenover duiken ook enkele nieuwe vormen op, bijvoorbeeld het lidwoord. Het Frans heeft drie — eigenlijk vier — tijden van het verleden, terwijl het Latijn er slechts twee had. Enzovoort. Ik herinner nog aan het feit, door Meillet beschreven, dat Latijnsche conjuncties als *ut, cum, tamen, nam,* etc., bijna alle vervangen zijn door andere vormen.

Laat ons ook enige voorbeelden van morpheemzwakheid aan het Nederlands ontlenen. Daar zien wij eveneens het meervoud van de imperativus hoe langer hoe meer verdwijnen uit de dagelijkse spreektaal: welke leraar zal zeggen: „Jongens, zwijgt!" Het is merkwaardig op te merken, dat in de Franse zeemanstaal hetzelfde verschijnsel zich voordoet: ik heb daarvan verschillende voorbeelden opgetekend: *Couche-toi de travers, les enfants, pour qu'un puisse passer.* Datzelfde geldt daar zelfs voor gewone meervoudsvormen van het werkwoord: *Combien es-tu là-haut? As-tu entendu, les tribordais?* Bij de eind-examens der gymnasia kan men telkens weer opmerken, bij het mondeling vertalen, dat het pronomen *deze* dikwijls vervangen wordt door *die,* terwijl het bij het schriftelijk werk juist andersom is — wat bewijst, dat beide pronomina bezig zijn, hun preciserend-demonstratieve inhoud te verliezen daar, waar de tegenstelling *deze-die* niet bepaald moet worden onderstreept. Ook hiermee gaat parallel een dergelijke stroming in het Frans, waar *ça* hoe langer hoe meer niet-preciserend wordt.

Men zal ook als een zuiver morphologisch verschijnsel moeten beschouwen het feit, dat het aantal woorden in onze taal, dat een dubbel taalgeslacht heeft, geleidelijk schijnt toe te nemen: *de schilderij, het schilderij; de rooster, het rooster.*

Al de verschijnselen, welke ik hier opnoemde, en waarvan het aantal gemakkelijk te vermeerderen zou zijn, bewijzen voldoende, meen ik, het volgende: dit alles zou niet hebben kunnen gebeuren, indien de vormen

in de taal een zo belangrijke rol speelden als men dikwijls aanneemt. Het is duidelijk, dat, zodra belangrijke oorzaken van verandering beginnen te werken, de vormen zich gemakkelijk aan de nieuwe, gewenste toestanden aanpassen, 't zij door te verdwijnen, 't zij door te veranderen. We zullen nu trachten aan te tonen, met enkele voorbeelden, dat dikwijls aan de invloed van die vormveranderingen wordt toegeschreven wat in werkelijkheid geheel andere oorzaken heeft en dat de morphologie dikwijls, bij die veranderingen, de rol niet kan gespeeld hebben, welke men haar daarbij toedeelt. De morphologie is meermalen zuiver passief, daar waar men meent dat zij actief de verschijnselen beïnvloedt. Zij *volgt* dikwijls daar waar men meent dat zij *voorgaat.*

Ik zeide reeds dat op 't gebied der lexicologie het vormelement teruggedrongen is naar de meer bescheiden plaats, welke het daar behoort in te nemen; niemand zou nu meer zeggen, met Antoine Thomas: „J'ai pour principe, quand il y a conflit entre la phonétique et la sémantique, de donner toujours tort à cette dernière". En elders: „La vraie méthode de la science étymologique est très simple, très terre à terre: elle consiste à suivre les yeux fermés le fil de la phonétique historique".

Ook op het gebied der phonethiek en der phonologie geeft men er zich hoe langer hoe beter rekenschap van dat identiteit van vorm dikwijls een verscheidenheid van klanken verbergt, welke groter is dan de te veel isolerende historische phonetiek er in herkent en als basis harer theorieën aanneemt. Het is te simplistisch, te spreken, bijvoorbeeld, van een gesloten *e,* zonder er zich rekenschap van te geven, dat die klank verschillende nuances vertegenwoordigt, bepaald door haar plaats in het woord, of wel het verschil te verwaarlozen tussen een implosieve en een explosieve medeklinker — om het bij deze eenvoudige voorbeelden te laten.

Hoe staat het nu echter met de studie der syntaxis?

Ik meen dat hier de tyrannie van de vorm nog altijd veel vooruitgang tegenhoudt en dat het vormelement hier nog al te dikwijls een plaats usurpeert, die het niet toekomt.

In een der hoofdstukken van zijn *Linguistique historique et linguistique générale,* vraagt Meillet zich af waarom de passé défini verdwenen is uit het gesproken Frans. Hij stelt vast dat niet alleen in het Frans, maar ook in andere indoëuropese talen, een samengestelde vorm — in 't Frans de passé indéfini: *j'ai chanté* — die tijdvorm vervangen heeft, welke Meillet „prétérit" noemt, dat wil zeggen de passé défini (*je chantai*) [1]). Hij verklaart dit verdwijnen van de passé défini door de

[1]) Tegenwoordig heet deze tijdvorm in Frankrijk officieel de „passé simple", ook alweer een bewijs dat vormkwesties, in de syntaxis, te veel op de voorgrond worden geplaatst.

werking aan te nemen van wat hij een „tendance morphologique" noemt: een taal ontdoet zich langzamerhand van allerlei soorten vormelementen, welke zij als lastig en overbodig beschouwt. En daar, volgens Meillet, passé défini en passé indéfini geëindigd zijn met dezelfde nuance van het verleden weer te geven — „on arrive ainsi à ne plus faire de distinction entre la forme simple et la forme composée" — is de passé défini ten slotte het slachtoffer geworden van die gelijkheid van betekenis, en wel omdat de passé défini een zoveel groter verscheidenheid van vormen vertoont dan de passé indéfini. Meillet verklaart dus het verdwijnen van de passé défini uit een morphologische wet, welke Gilliéron indertijd reeds aldus had geformuleerd: „Met het verdwijnen van de passé défini begint voor het Franse werkwoord een nieuw tijdvak; dit verdwijnen betekent het inslaan van een weg aan het einde waarvan het werkwoord zich in een toestand zal bevinden waarin het als zeilen nog slechts hulpwerkwoorden zal hebben, die dan een romp zich zullen doen voortbewegen, welke de draagster is van de betekenis van het werkwoord". Gilliéron hield van beeldspraak. Met andere woorden: het Franse werkwoord is bezig dezelfde ontwikkeling door te maken, welke het Engelse werkwoord reeds veel verder heeft doorgemaakt: het heeft zich aldus ontdaan niet alleen van de zo talrijke gecompliceerde paradigmata van de passé défini van werkwoorden als *faire, savoir, conquérir, coudre,* enz., welke vormen bovendien onderling zoveel van elkaar verschillen, maar ook van het te gedifferencieerde paradigma van de regelmatige werkwoorden: *je chantai, tu chantas, il chanta, nous chantâmes, vous chantâtes, ils chantèrent* — om dat alles te vervangen door een belangrijk eenvoudiger paradigma, dat alle werkwoorden omvat (*j'ai chanté, j'ai su, j'ai conquis, j'ai dormi,* etc.). Meillet noemt de evolutie, welke, in dit vervangende paradigma, het autonome werkwoord *avoir* (*habeo litteras scriptas*) tot hulpwerkwoord heeft gemaakt in een niet meer analytische vorm (*j'ai écrit une lettre*): „le passage du mot-forme variable au mot fixé une fois pour toujours".

Meillet, en anderen, hebben misschien gelijk, wanneer zij hier enige invloed van genoemde morphologische wet aannemen op het lot van de Franse passé défini. Maar deze werking moet hier dan toch veel minder beslissend en veel bescheidener zijn geweest dan deze geleerden aannemen. Immers, ten eerste: indien het gesproken Frans de behoefte was blijven gevoelen aan drie tijden van het verleden, in plaats van zich tevreden te stellen met twee: de passé indéfini en de imparfait, dan zou die taal er zonder de minste twijfel in geslaagd zijn, desnoods het aantal verschillende vormen, welke de paradigmata van de passé défini aanwijzen, aanzienlijk te reduceren: het Frans zou, op grote schaal, die paradigmata hebben *genormaliseerd.* En hiermee was de taal hier en daar zelfs reeds begonnen. Er zijn, inderdaad, streken —

naast andere waar de passé défini is blijven bestaan zonder meer [2]) — waar zelfs de verba op *-er* reeds hun speciaal passé défini-paradigma hadden opgegeven, om het te vervangen door het regelmatiger type op *-is*: *je chantis, tu chantis,* etc. Er zijn meer pogingen tot normalisatie, hoewel van meer individueel karakter, in de vorm van fouten, maar de tendens is dezelfde. Zo ontmoet men herhaaldelijk, 't zij in de volkstaal, 't zij in de minder verzorgde schrijftaal, 't zij in die gesproken taal welke de schrijftaal min of meer imiteert, zoals vergadertaal, onderofficierstaal, enz., vormen als *je résolvis; je jouissai; le Conseil fédéral les exclua,* etc. Ferdinand Brunot heeft verklapt, dat dergelijke fouten — alle gemaakt door mensen, door wie de passé défini als iets geheel overbodigs werd gevoeld, en welke alle teruggaan, behalve op onkunde, op normalisatieneigingen — veelvuldig voorkomen zelfs bij de onderwijzersexamens in Frankrijk. Het Frans heeft dan ook de passé défini *niet willen* redden in de spreektaal; het heeft daar niet de behoefte gevoeld aan een derde tijd van 't verleden, naast één „objectieve" tijd (de imparfait) en één „subjectieve" (de passé indéfini). Het Engels, het Duits, het Nederlands hebben eveneens aan die beide aspecten genoeg, welke inderdaad, in het moderne alledaagse leven, heel wat noodzakelijker zijn dan dat „historisch" aspect, dat door de passé défini vertegenwoordigd wordt [3]). Daar komt nog bij, dat de nuance, welke de passé défini vertegenwoordigt, gemakkelijk tot uiting wordt gebracht door middel van andere taalelementen, zoals door adverbia (*tout à coup*; *à ce moment même*, etc.), of door het praesens historicum. In een woord: moderne talen als het Frans, het Nederlands, het Engels, het Zwitsers, het Duits, hebben geen behoefte aan een passé défini in het dagelijks leven. En het schijnt mij niet twijfelachtig, dat het zo natuurlijke afwezig zijn van die behoefte een belangrijker rol heeft gespeeld in dezen dan het feit, dat de vormen van de passé défini zo weinig homogeen zijn. Dat euvel zou wel te verhelpen zijn geweest, als de behoefte bestaan had. Hier moeten diepere oorzaken een belangrijker rol gespeeld hebben dan *vormkwesties.*

Er is hier intussen nog iets anders te onderstrepen. Meillet beweert pertinent — en hij baseert hierop zelfs zijn morphologische theorie — dat de passé défini en de passé indéfini „volkomen synoniem" zijn geworden, waarna dan de „moeilijker" vorm het veld heeft moeten ruimen voor de hanteerbaarder vorm („la forme plus commode"). Ik beken, niet te begrijpen hoe een Fransman — en Foulet zegt ergens hetzelfde als Meillet — kan zeggen: „On arrive ainsi à ne plus faire de distinction de sens entre la forme simple et la forme composée".

---

[2]) Men vergete niet, dat ook in sommige andere romaanse talen of dialecten de passé défini is blijven bestaan.

[3]) Zie ons Naschrift, aan het einde van deze voordracht.

Want hoe komt het dan, dat niets moeilijker is voor een vreemdeling dan het korrekt hanteren van de drie tijden van 't verleden in de Franse schrijftaal, veel moeilijker dan, bijvoorbeeld, het korrekt hanteren van de subjonctif? Passé défini = „énonciation objective dans le passé"; Passé indéfini = „association subjective dans le passé": *Je perdis mon mouchoir; J'ai perdu mon mouchoir* [4]). Twee zo verschillende aspecten, twee zo verschillende syntaktische nuances te beschouwen als „exactement synonymes", met als enig verschil een vormverschil (passé simple en passé composé), schijnt mij toe een sterk voorbeeld te zijn van het toepassen van te uitsluitend morphologische methoden op de studie der syntaxis.

Ziehier een ander voorbeeld daarvan.

Volgens de romanist Lucien Foulet zou het verdwijnen van de *s* aan het einde der Franse woorden, in de dertiende eeuw, de oorzaak zijn geweest van een ware revolutie in de woord-volgorde in de Franse zin. De aanwezigheid van een *s* in de nominativus van een woord als *mur* (*li murs*), de afwezigheid van die *s* in de accusativus (*le mur*), zouden een zekere vrijheid van woordvolgorde in het Frans mogelijk gemaakt hebben, een vrijheid, welke, volgens Foulet, wel *moest* verdwijnen na het wegvallen van de *s* in de nominativus. Immers: nu kon men alleen nog door de woordvolgorde weten of een woord onderwerp of régime is. Maar deze verandering in de woordvolgorde voltrok zich niet ineens: „drie eeuwen zijn nodig geweest", zegt Foulet, „voordat de taal zich had hersteld van die geweldige schok („cette terrible secousse")", dat wil zeggen: van het verdwijnen van die *s*. „Toute l'histoire de la langue pendant cette longue période est dominée par cet effort parfois pénible", door deze poging dus om de volgorde onderwerp + werkwoord + lijdend voorwerp, te doen zegevieren. Maar als deze schok werkelijk zo geweldig was geweest; als deze strijd van de taal om haar evenwicht terug te vinden werkelijk zo zwaar en zo langdurig was geweest van wege het verdwijnen van die *s*, waarom is het Frans dan niet zo verstandig geweest die *s* in de nominativus te behouden, in plaats van die op te offeren aan een zuiver phonetische evolutie? Is het waarlijk waarschijnlijk, dat het verdwijnen van die *s* — welke bovendien alleen in mannelijke woorden voorkwam — de werkelijke oorzaak is geweest van een moeizame strijd van drie eeuwen? Zou het niet eenvoudiger geweest zijn, niet drie eeuwen lang — dus: van Saint Louis tot Henri IV ongeveer — wanhopig te worstelen onder de greep van de phonetiek, maar het schema *li murs* + *le mur* eenvoudig te behouden? Zoals de *s* bijvoorbeeld ook behouden is gebleven in woorden als *moeurs, lys, sens, fils* — welk behouden van de *s* bewijst, dat de taal zeer wel de *s* heeft weten te redden in gevallen, waarin zij dat, om de of andere reden en tegen de phonetiek in, wen-

---

[4]) Vergelijk: J. M. Buffin, *Remarques sur les moyens d'expression de la durée et du temps en français* (passim).

selijk heeft geacht. En is het niet veel aannemelijker, dat die evolutie van de woordvolgorde te verklaren is uit diepere oorzaken, bijvoorbeeld uit de tendens van het Frans naar een vastere, meer *analytische* en meer *logische* volgorde van de elementen sujet + verbe + régime? Deze logische tendens ,deze „tendance vers la séquence progressive", zoals Bally haar noemt, vertoont zich op vele andere punten in de geschiedenis van de Franse taal en is volstrekt voldoende om de volgorde in kwestie geheel te verklaren [5]). Hoe het zij, het schijnt mij ook hier duidelijk, dat men aan een *vormkwestie* een invloed op de evolutie der syntaxis toeschrijft, welke dat zuiver formele element niet in die mate gehad *kan* hebben.

Ziehier nog een ander voorbeeld van gevallen, waarin een vormkwestie de syntactici min of meer van de wijs heeft gebracht; ik bedoel: de miskenning van het bestaan, in een taal als het Frans, van „ledige" woorden. In dit geval wordt het misverstand versterkt door twee andere verwarringstichtende elementen: de invloed van de studie van de Latijnse syntaxis, welke geen ledige woorden kent, en een zeker misbruik van logica. Welke zijn deze „mots vides"?

Men kan zeggen: *C'est une belle fleur, la rose*. Er is in deze zin een soort hiaat, dat men kan doen verdwijnen door invoeging van het woordje *que*: *C'est une belle fleur que la rose*. Dit *que* is noch pronomen relativum, wat de historische syntaxis er gewoonlijk van maakt, noch conjunctie; zijn enige functie is het doen verdwijnen van dat zinshiaat, dat niet anders is, in sterke vorm, dan die praedicaatspauze, welke men zelfs aantreft in constructies als: *les enfants dorment*, — waar zij echter nauwelijks meer is dan „intérieur" — maar welke natuurlijk ontbreekt vóor een complément attributif, bijvoorbeeld in: *les enfants dormants*. In: *Les enfants courent, heureux d'être libres*, waar een komma de praedicaatspauze aanduidt, is die pauze eveneens sterk genoeg om elke liaison te verhinderen, maar toch minder sterk dan in het boven geciteerde voorbeeld (*C'est une belle fleur, la rose*), waar de taal naar een middel gezocht heeft om het hiaat te delgen, door middel van een ledig *que*. Een dergelijke neiging tot hiaatdelging is veel minder sterk in talen als het Italiaans of het Nederlands (*E un bel fiore, la rosa*); een hiaat als dit wordt hierom sterker in het Frans gevoeld, omdat deze taal harmonieuzer is dan de meeste andere talen [6]) — welke eigenschap ook bijvoorbeeld aan den dag treedt bij het voor vreemdelingen bijna onnavolgbare spel van de *e* muet, waarvan Van Hamel indertijd schreef dat zij was „als een juffertje, fijn van bouw, gracieus, soms grillig van manieren" en „koket"' [7]).

---

[5]) Hiermee is tevens verklaard, waarom die evolutie zo langzaam zich heeft voltrokken.

[6]) Terwijl het Italiaans *melodieuzer* is.

[7]) Van Hamel, *Letterkundig leven van Frankrijk*, II, p. 11.

Que is dus, in onze constructie, een „mot vide", een soort taalteken, dat in 't Latijn volkomen onbekend was, welke omstandigheid zeker een van de redenen is welke de natuur van dat teken gemeenlijk doen miskennen. Men vindt hezelfde „ledige" *que* in: *Qu'est ce que c'est que cela?*, en in: *Si j'étais que de vous.* In: *C'est une honte de mentir,* is het voorzetsel *de* even ledig als *que* het is in de geciteerde voorbeelden en functionneert er op dezelfde wijze. Het zwakke van *de* wordt duidelijk, als men ziet dat *de* voor *plaire* nog kan ontbreken bij Corneille: *Autant qu'à sa clémence il plaira l'endurer.* Die zwakte blijkt ook hieruit, dat, bijvoorbeeld, vóór een werkwoord als *aimer, de* en *à* elkaar, in de geschiedenis van de taal, afwisselen: Lamartine schrijft: *Pourquoi pour la justice ai-je aimé de souffrir?* De praepositie *à* is hier normaler: *Il aime à parler,* terwijl ook voorkomt: *J'aime parler.* „Ces différences de forme ne correspondent à aucune nuance de sens" [8]). Men vergelijke nog: *Je souhaite continuer mes études,* naast: *Je souhaite de continuer mes études,* zonder enig verschil in betekenis, en vele andere dergelijke gevallen. *A* en *de* kunnen dus, evenals *que,* „ledige" taaltekens zijn. Ook in het Nederlands schijnen mij dergelijke woorden te bestaan, speciaal *te,* maar ook, in bepaalde gevallen, *om* en *ook*; bijvoorbeeld: *Hij weigerde te komen,* wat men het best kan voelen, wanneer men daarnaast zet een Vlaamse constructie als deze, welke ik optekende uit Streuvel's *Lenteleven* (p. 15): *De hond had bij 't aanvangen van 't liedje ook beginnen huilen.* Ook *om* en *ook* zijn, dunkt mij, ledig in: *Hij weigerde om te komen; Weet je ook hoe laat het is?*

In al de bovengenoemde gevallen heeft het aanwezig zijn van een vorm het feit doen miskennen, dat deze vorm, desniettegenstaande, inhoudsloos is en dat hier syntaktisch niets anders aanwezig is dan een hiaatdelgend, ledig element, dat men zeer wel kan vergelijken met overgangsklanken in de phonologie, en ook, tot op zekere hoogte, met de welluidendheids-*n* in het Zeeuws. Men heeft hier dus niet *door de vorm heen* de syntaktische realiteit weten te herkennen, uitgaande van de praemisse, dat een vorm ook inhoud moet hebben, en ook enigszins omdat men niet inzag, dat *la rose* in: *C'est une belle fleur que la rose,* het praedicaat is van het overige gedeelte van de zin.

Morphologie en syntaxis schijnen mij ook toe in conflict met elkander te zijn, ten nadele van de syntaxis, waar het betreft het antwoord op de vraag wat het verschil is tussen een régime direct en een régime indirect. Anders gezegd: is in *aller à Paris,* het régime direct of indirect? Verreweg de meest gangbare mening is deze: *à Paris* is in een constructie als deze een régime indirect, omdat dat régime ingeleid

---

[8]) Brunot–Bruneau, *Précis de grammaire historique de la langue française,* p. 534.

wordt door een praepositie .Een zuiver morphologisch criterium dus. De *vorm* der constructie zou hier de enige en dus beslissende factor zijn. Is dat juist? Ik heb mij in deze kwestie indertijd laten leiden door Van Ginneken, in zijn *Principes de linguistique psychologique.* Wanneer men met elkander vergelijkt de constructies:

a) Je dîne à Paris;
b) Je vais à Paris;

dan is de praepositie *à* in beide voorbeelden even nauw verbonden met het substantivum *Paris.* Maar in het voorbeeld b) is *à* veel nauwer aan het voorafgaande werkwoord *aller* verbonden dan in het voorbeeld a) met het werkwoord *dîner.* De reden is duidelijk: *aller* is een werkwoord, dat als natuurlijk regiem heeft een idee van richting, evenals een werkwoord als *frapper* als natuurlijk regiem heeft iets dat getroffen wordt, een werkwoord als *aimer* iets dat bemind wordt, een werkwoord als *se souvenir* iets dat men zich herinnert. De syntaktische verhouding in kwestie is in al deze gevallen dezelfde. In: *Je dîne à Paris* echter heeft het werkwoord *dîner* in 't geheel niet als natuurlijk regiem de plaatsbepaling, de locativus, die er op volgt — evenmin als bijvoorbeeld *bien* het natuurlijke regiem zou zijn van *dîner* in: *Je dîne bien.* Welnu, om het probleem op te lossen heeft men slechts dit syntaktische criterium de plaats terug te geven waarvan een te morphologisch criterium het heeft verdreven. Dan is er dus in *aller à Paris* evengoed een régime direct als in *frapper quelqu'un*; *Romam ire*; *Romam condere*; *se souvenir de quelqu'un*; *nuire à quelqu'un*; *nocere alicui*, enz. enz. Terwijl daarentegen het régime in *dîner à Paris* indirect is, daar dit régime niet het natuurlijke régime is van het werkwoord. De praepositie is hier dan ook niet nauw verbonden met dat werkwoord. Men krijgt dan het schema:

a) Je dîne // à Paris;
b) Je vais - à Paris.

Er is dus een régime direct in: *las de quelque chose; content de quelqu'un*; *se contenter de quelque chose*; *parier sur un cheval*; *s'établir à Paris.* Maar wanneer *parier sur un cheval* betekent: „wedden, zittend op een paard", dan is *sur un cheval* régime indirect. *Se rendre à Paris* met régime direct betekent: „zich naar Parijs begeven", maar met régime indirect betekent het: „zich te Parijs overgeven". Verdere complicaties laat ik hier rusten, bijvoorbeeld het verschil tussen een régime direct intérieur en een régime direct extérieur. Wat ik hier slechts heb willen aantonen is dit: de mening volgens welke er régime indirect is, zodra er een praepositie aanwezig is, betekent alweer het toepassen van een te uitsluitend morphologisch criterium bij de analyseering van syntaktische constructies.

Ziehier nog een voorbeeld van dit verschijnsel.

Het is duidelijk, dat de vorm *en chantant* morphologisch identiek

is aan *in cantando*. Zelfs in betekenis komen ze grotendeels overeen. Maar het schijnt mij niet minder duidelijk, dat *en chantant* een taalteken is van een geheel andere natuur dan *in cantando*, en een geheel andere syntaktische constructie vertegenwoordigt: wat in 't Latijn een gedeclineerde vorm was van de infinitivus, voorafgegaan door een praepositie, is in 't Frans geworden tot een participiale vorm met adverbiale beteekenis, welke een eigen, speciale functie heeft naast het gewone participe présent — waarbij nog komt, dat *en* hier, in 't moderne Frans, niettegenstaande de vorm, niet meer een praepostie is, maar een préfixe.

Ook hier misleidt de vorm dus wederom die syntactici, welke in *en chantant* een taalteken zien, dat identiek is aan *in cantando*.

Een bewijs van verminderende behoefte aan speciale morphologische kentekenen en vormen is ook nog het volgende: het Nederlands kent een adverbiaal-type: *spelenderwijze* tegenover *spelend*, maar gebruikt dat weinig: wij zeggen zonder meer: *het paard is snel*, en: *het paard loopt snel*. Waarnaast dan weliswaar: *het snelle paard*, maar dat is hier van secundair belang. Het Frans kent diezelfde „onverschilligheid": *parler haut*; *frapper fort*; *parler juste*; *dormir douce*, enz.; zelfs, als neologismen: *vivre monotone*; *danser anglais*. Dit gebruik van adjectiefvormen voor adverbiale verhoudingen neemt zelfs, zoals men ziet, toe. Een ander type is: *court-vêtu*; *les premiers nés*; *une baraque fraîche-peinte*. Men vindt het tegenovergestelde in constructies als: *une femme très bien*. Een overgangsgeval vormen constructies als: *Je serai ici parfaitement*; Fénélon schrijft ergens: *Le lion et le tigre ayant quitté leur férocité, étaient paisiblement avec les tendres agneaux*. Een overgangstype vormt ook een populaire uitdrukking als: *un coureur vite*.

„Vormtyrannie"' speelt ook een hoofdrol in de tragi-comédie van die verbuigings-*n* in het Nederlands, welke men eigenlijk wel de Leidse *n* mocht noemen, daar het gebruik er van immers door een Leids hoogleraar is georganiseerd! Reeds lang had deze *n* weer verbannen behoren te zijn naar de enige regionen, waar hij nog werkelijk, zonder speciale schooldressuur, leeft, namelijk in de „syntaxe figée" — [*uit den aard der zaak*; *op den duur*; *van dien aard dat*, enz.; vergelijk: *in dier voege dat*; *ten huize van*, enz.] — in verzen — waar de *n* echter een zekere vrijheid behoort te genieten —, in de bijbeltaal, en in adressen en dergelijke vormen en cliché's.

Misschien zou men kunnen menen, dat deze *n*-kwestie min of meer buiten mijn onderwerp lag. Dat zou echter, geloof ik, een dwaling zijn; vele aanhangers van de bedoelde *n* worden, meen ik, bewust of onbewust, gedreven door het gevoel, dat het systeem der „ennetjes" het Nederlands behoedt voor een noodlottige „décrépitude". Dat maakt hun streven respectabel, maar het blijft desalniettemin een vergissing, zoals deze voordracht tracht aan te tonen. Zo gezien, behoort

deze materie dus wel degelijk tot ons onderwerp. Het schijnt mij echter onnodig, er hier verder op in te gaan.

Ten slotte nog dit. Hij, die zich rekenschap geeft van de essentiële functie van een Latijnse „naamval", daarin zowel het syntaktische als het morphologische element weet te herkennen, en zich daarna rekenschap geeft van de essentiële functie van de praeposities *à* en *de* in constructies als: *à Paris* (locativus); *le livre de Pierre* (genitivus); *mourir de faim* (ablativus); *tuer d'un coup de revolver* (instrumentalis); *nuire à quelqu'un* (dativus), en dus ook daar zowel het morphologische als het syntaktische element weet te herkennen, zal tot de conclusie komen, dat er hier, tussen Latynse uitgangen als *-i, -is, -o,* enz. en de genoemde Franse praeposities, vrijwel uitsluitend een *vormverschil* is. Dit vormverschil nu weegt bij velen zo zwaar, dat zij de niet minder essentiële syntaktische overeenkomst eenvoudig ontkennen. Dit kan mede hierdoor komen, dat zij vastzitten in de etymologie van het woord casus, naam*val* — welke benamingen eenzijdig morphologisch zijn, omdat zij dateren uit een tijdperk, waarin men er zich nog niet van bewust *kon* zijn, dat eenmaal praeposities de functie van suffixen in dezen zouden overnemen. Hoe het zij, het te uitsluitend naar de vorm kijken en die vorm te uitsluitend als criterium aannemen, speelt ook hier weer een rol, ten koste der syntaktische realiteit: immers dit doet het feit miskennen, dat een taal, zonder enig bezwaar, een zelfde syntaktische functie zowel aan een suffixe als aan een praepositie of aan een préfixe kan opdragen [9]). Men denke hier ook aan feiten als deze, dat het Roemeens niet zegt: *de man,* maar: *mande* (*homul*).

En zo zou men door kunnen gaan. Ik meen echter, dat het hier behandelde materiaal voldoende is om ons het recht te geven te besluiten: het morphologisch element speelt in niet-primitieve talen — dus ook in onze west-europese talen — een veel minder belangrijke rol dan veelal wordt aangenomen.

Indien deze conclusie juist is, volgt hieruit, onder meer — en wij komen hier weer op ons uitgangspunt terug — dat het, tot op zekere hoogte, niet onbegrijpelijk is, dat iemand meent, dat het Frans, vergeleken met het Latijn, een „decrepite" taal is. Dat is echter een zuiver morphologisch standpunt, waarbij men al dadelijk een eerste fout maakt door te veel alleen te kijken naar morphemen als buigings- en vervoegingsuitgangen, het enige punt waar men misschien met enig recht van „verval" zou kunnen spreken, maar niet het enige vormelement in een

---

[9]) Ik heb deze kwestie uitvoerig behandeld in: *Essai sur la syntaxe moderne de la préposition en français et en italien* (1926); *Introduction à l'étude de la syntaxe du français* (1933), chap. VIII; en: *Levende talen* (1935), p. 54, enz.

taal. Wat echter veel erger is: men verwaarloost het feit, dat een taal niet alleen uit „vorm" bestaat, maar dat woordenrijkdom, syntaxis, stijlmogelijkheden, eveneens integrerende delen er van zijn. Men zou niet eens kunnen zeggen, dat men aldus het skelet van de taal voor de taal zelf aanziet; men ziet feitelijk slechts een gedeelte van het skelet voor de taal zelf aan. En welke moderne taal zou dan eigenlijk niet „in verval zijn", „afgeleefd" zijn, gedegenereerd en decadent zijn? Want dat is de beteekenis van „décrépit". In één woord: hij, die het Frans, de taal van Chateaubriand en van Victor Hugo, van Michelet en van Renan, een „decrepite" taal noemt in vergelijking met die van Cicero en van Caesar, van Ovidius en van Horatius, is slachtoffer van die „tyrannie van de vorm", welke een van de verschijnselen is, welke een juist taalbegrip in de weg staan, in plaats van dat te bevorderen.

NASCHRIFT [10]).

Men zou zich zeer wel een taal kunnen voorstellen, welke zich met één tijd van het verleden tevreden stelde. Begrijpelijkerwijze is het in onze talen nog zo ver niet gekomen.

Deze talen hebben willen behouden: één tijd, welke het verleden uitdrukt zonder dat de band met het heden wordt verbroken: *J'ai perdu mon mouchoir* = „Ik ben mijn zakdoek kwijt", en één tijd, welke ons geheel in het verleden verplaatst: *Je perdais mon mouchoir* = „Toen verloor ik mijn zakdoek". Die laatste verleden tijd is „associërend"; men kan daarnaast een verleden tijd wensen, welke alleen „enoncerend" is: de passé défini. Deze complicatie van het systeem vindt men in spreektalen (en schrijftalen) van Europa bezuiden de Loire en de Alpen, en in het litteraire Frans. Maar niet in de spreektaal van Noord-Frankrijk. Die laatste taal drukt, evenals wij, de „enoncerende" nuance uit door advertia *(tout à coup; à ce moment même,* enz.), of door bepaalde gebruiken van het praesens historicum, en *zegt* dus: *à ce moment-même il me voyait* (of: *il m'a vu; of: il me voit*). Het litteraire Frans echter weigert een dergelijke verwaarlozing van het eigenlijke aspect van de werkwoordvormen in gevallen als deze; het wenst die vormen niet aldus te neutraliseren; het is er op gesteld, naast het adverbium, ook een werkwoordvorm te gebruiken welke het „enoncerende" 'aspect uitdrukt: *à ce moment-même, il me vit* (of: *tout à coup, il se mit à trembler*). Dus: de passé défini, de passato remoto, enz. De litteraire taal van Frankrijk ontmoet hier dus de Provençaalse, Italiaanse, Spaanse spreektalen in een *stijlkwestie.* Zou dit niet nauw samenhangen met de volksaard van die zuidelijker landen, waar,

---

[10]) Zie bl. 6.

speciaal ook onder het volk, „*l'art de la parole*" veel meer spontaan ontwikkeld is dan in noordelijker landen? De zuidelijke natuurlijke welsprekendheid is veel groter dan de noordelijke: men hore slechts een Napolitaan of een Marseillais iets vertellen! Alles is dan genuanceerder dan bij ons. En men kan zich zo goed begrijpen dat die mensen dankbaar gebruik maken van die passé défini, welker gebruik niet *noodzakelijk,* maar wel doeltreffend is. Zij hanteren hem als iets dat zij misschien niet *nodig* hebben, maar toch erg goed kunnen gebruiken. Zuid-Frankrijk behoort in dat opzicht tot Zuid-Europa. En niet alleen in dat opzicht. Iedereen geeft zich rekenschap van de verschillen tussen een Beyer en een Pruis, tussen een Nederlander en een Belg. Maar men geeft zich niet altijd genoeg rekenschap van de verschillen tussen een „Méridional" en een Noord-Fransman. Ook hier heeft men, tot op zekere hoogte, te doen met twee verschillende volkeren. Men zou een geschiedbeschrijving van Frankrijk kunnen geven, waarbij men voortdurend in 't oog hield en tegenover elkander plaatste de geschiedenis — in de ruimste zin van het woord — van de Midi en die van Noord-Frankrijk. De politieke eenheid van die beide landen, hecht geworden [11]) door een geschiedenis van vele eeuwen, verdoezelt die tegenstelling min of meer, welke men echter vanaf de Romeinse tijd en de oudste kerkgeschiedenis tot in de nieuwe geschiedenis op allerlei gebieden kan volgen. En dan wordt het begrijpelijk dat die twee delen van Frankrijk de passé défini zo geheel verschillend behandelen. Die tijdvorm is min of meer een stijlluxe, welke men dus daar vooral zal zien waarderen, waar de stijl een belangrijker rol speelt dan in de spreektalen van de landen boven de Loire en boven de Zuidgrens van de Alpen. Hiermee is deze kleine taalkwestie niet opgelost, natuurlijk. Maar ik meen toch dat de oplossing in die richting zal moeten, of althans kunnen gezocht worden.

---

[11]) Toen, in 1870, de Marseillanen naar de grens moesten, waren er die zeiden: „Waarom knappen die noorderlingen dat zelf niet op met de Pruisen?" Maar.... ze gingen, en vochten even dapper mee als de anderen!